

راپورت مسیو آندره هس - معلم حقوق اقتصادی

درباب تشکیلات تعلیم در ایران

چندی قبل آقای مدیر کل وزارت معارف از مسیو آندره هس (۱) فرانسوی معلم حقوق اقتصادی در مدرسه عالی حقوق طهران تقاضا کردند که نظریات خود را در موضوع تشکیلات تعلیمی ایران راپورت دهد مشارالیه نیز راپورت ذیل را تهیه کرده است. چون مطالعه راپورت مزبور خالی از منافی نبود آقای میرزا نصراله خان جهانگیر مدیر دائره تفتیش مدارس به ترجمه آن اقدام و اینک ذیلا درج میشود. لیکن باید دانست که نظریات نویسنده محترم در چندجا قابل ایراد و محتاج به تمعق است زیرا همانطور که خودشان متذکر شده اند هر مملکتی دارای وضعیت مخصوصی است و نمیتوان اصولی را که در یک مملکت اجرا شده و منتج نتایج نیکو شده است در جای دیگر بغوی اجرا شود و مسلما ابراز نظریه صائب در باب تعلیمات ایران محتاج به اطلاع کامل از وضعیات داخلی و عادات ملی و ادبیات و مذهب و سایر مختصات است. ما در آتیبه نظریات خود را نسبت بر راپورت مسیو هس اظهار خواهیم نمود

تعلیم و تربیت

خدمت جناب اجل آقای مدیر کل

بنده را قرین افتخار فرمودید از اینکه مقرر داشتید نظریات خودم را راجع باصلاحاتی که ممکن است در حدود وسایل امروزه و آتیبه در ترتیب تعلیمات ایران نمود بعرض رسانم. اقرار دارم که اول حمله در مقابل اهمیت قضیه دچار وحشت گردیدم که مبادا نتوانم بطور شایسته این وظیفه را انجام دهم اگر چه چندان دشوار نیست که یک نقشه کلی با تطبیق یا ترتیبی که در اروپا و امریکا مجری است در نظر گرفت ولی تعقیب این عمل بدو دلیل بی نتیجه خواهد بود دلیل اول و مهمتر اینست که هر مملکتی دارای وضعیت مخصوصی است که اصولی که در یک مملکت نافع واقع میشود ممکن است در مملکت دیگر موجب مضراتی گردد دلیل دوم اشکالات غیر قابل اصلاح موجوده از قبیل وسعت مملکت و فقدان وسائل ارتباطیه و بودجه محدود میباشد. چون بنده شخص عملی هستم از نمایش افکار درخشانی که بواسطه وضعیات کنونی غیر عملی است متنفر میباشم. بنده تذکر دادن چند نکته اساسی و خاطر نشان کردن

(۱) M' André Hesse

چند اصل را که در صورتیکه رعایت نشود موجب عدم موفقیت می‌گردد بیک راپورت ظاهراً کامل و درخشانی ترجیح میدهم .

امال و مقصود اصلی ما تعلیمات ابتدائی اجباری است تا هر مرد وزن ایرانی خواندن و نوشتن و حساب کردن را فرا گیرد و اطلاعات مختصری از تاریخ مملکت خود و چگونگی شکل و اوضاع کره زمین و ممالک مختلفه آن و ملل مهمه‌ای که در آن سکنی دارند پیدا نماید و همچنین بقسمتی از حفظ الصحه خود آشنا شود و بالاخره برای توده ملت که اشتغال بفلاحت و زراعت دارند اطلاع از ترتیب فلاحت و نگاهداری اغنام و احشام و برای تجار و صنعتگران معلومات فنی و برای دختران که مادران آتیه خانواده ها خواهند شد علم خانه داری لازم است ولی متأسفانه هر چیزی که جزء آمال واقع میشود برای آنست که سهل الحصول نیست البته باید سعی کرد که بنقطه مقصود نزدیک شد ولی امید به نیل کلیه مقصود هم جزء سفاهت بشمار میاید .

ممالکی که در آنها تعلیمات بطور عمومی انتشار و توسعه یافته شاید بیش از صد سال مجاهدت و صرف مال و جان کرده اند تا بدین مقصود نائل گردیده اند چطور ممکن است ایران که با داشتن وسائل تحصیل ثروت متأسفانه امروز فقیر است در ظرف امروز و فردا موفق بداشتن همان تاسیساتی که سایرین دارند بشود . البته ایران میتواند از تجربیات و عمل و اصول علم تعلیم دیگران استفاده نماید ولی این امیدواری بیجاست که یک نسل که فقط یازده سال است یا بدائره ترقی کذارده موفق شود در تمام نقاط مملکت یکمرتبه ایجاد مدارس کند و تعلیمات اجباری مجانی را اجرا نماید ملت ایران که دارای تمدنی قدیمی و هوش سریع است باین مقصود خواهد رسید در صورتیکه بدانند از کجا شروع باقدام نماید . تکامل و تمام ترقیات او مربوط بهمین مقدمه و ابتدای عمل است مسئله قابل اهمیت در اینجا نقطه حسرت میباشد .

میل دارید بدانید این نقطه حرکت چه و کدام است ؟ قبل از تاسیس مدارس باید معلم داشته باشید بیش از آنکه انسان بخواهد چیز را بدیگران بیاموزد باید آموختن را بداند و برای دانستن فراگرفتن لازم است نتیجه آنکه قبل از هر چیز باید اقدام بتاسیس دار المعلمین ها بشود يك دارالمعلمین دارید که دارای رئیس و معامین لایق و قابلی است اما چون اولیای مدرسه مزبوره میدانند آموزگاری چیست یقیناً اگر من این حقیقت را بگویم مرا تکذیب نخواهند نمود. این دارالمعلمین يك مدرسه متوسطه عالی است ولی دارالمعلمین نیست هرچه هم که بواسطه انتخاب معلمین خوب وضعیت مدرسه بهتر شود افاده اش محدود خواهد بود چون تازه میتواند برای مرکز تهیه معلم کند و سایر قطعات مملکت بی بهره خواهند ماند. دارالمعلمینی را که من برای ایران آرزو مندم دارالمعلمینی است که شاگردان آن مرکب باشند از باهوشترین و درخشانترین محصلین ایالات و ولایات. این مسئله گذشته از مخارج تشکیلات تعلیمات مخصوصی که در ولایات باید شروع شود و من بعد بشرح آن خواهم پرداخت مستلزم مخارجی از قبیل خرج سفر و مخارج مدت اقامت سه یا چهار سال محصلین در طهران و خرید کتب و لوازم التحصیل آنها خواهد بود که باید بر عهده دولت باشد. عماله تاسیس يك دار المعلمین نمونه در طهران با داشتن وسائل نگاهداری شاگردان شبانه روزی کافی است شاگردانیکه از این مدرسه فارغ التحصیل میشوند (مثل شاگردان دارالمعلمین عالی تعلیمات ابتدائی فرانسه) حق خواهند داشت که گذشته از مدارس ابتدائی در دار المعلمین های ولایات و مدارس صنعتی که بعد از آنها صحبت خواهد شد تدریس نمایند.

در مرکز هر يك از ایالات و ولایات مثل تبریز - کرمانشاه -

شیراز - اصفهان و غیره پس از آنکه دارالمعلمین مرکزی بقدر کفایت معلم تهیه نمود دار المعلمین های محلی تاسیس خواهد شد

و مدیران و معلمین آنها از این متعلمین دارالمعلمین مرکزی انتخاب خواهند شد. هر يك از این مدارس باید دارای (int'rnat) و سائل نگاهداری شاگردان شبانه روزی باشد. شاگردانیکه دوره این مدارس را تمام میکنند بمعلمی مدارس ابتدائی که فقط در آنوقت در زلیات افتتاح میشود معین خواهند شد.

برای اینکه در سالهای اول امور سریعتر پیشرفت نماید دوره تحصیلات دارالمعلمین مرکزی و دارالمعلمین های محلی را ممکن است از هیجده ماه الی دو سال قرارداد و بعد از پنج شش سال که تعلیمات مدارجی را بیمود و تا اندازه تکمیل کردید دوره تحصیلات دارالمعلمین ها را سه بلکه چهار سال معین کرد.

مطالبی را که در موقع افتتاح دارالمعلمین طهران بشاگردان باید بیاموزند.

۱ - تعلیم خواندن و نوشتن مطابق اسلوب اساسی و سریع مقصود اینست که اصولی را مطابق علم آموز کاری بشاگردان بیاموزند که بتوانند خواندن و نوشتن فارسی را سریعاً بدیکران تعلیم دهند.

۲ - تدریس اصول علم تعلیم راجع بتعلیم حساب و هندسه و فیزیک و شیمی و علوم طبیعی.

۳ - تدریس اصول علم تعلیم مربوط بتعلیم تاریخ و جغرافیا و نقاشی - تعلیمات مدنی (اصول مشروطیت ایران - تقسیمات و ترتیبات اداری مملکت - ترتیب اخذ مالیات - قوانین عادی و معمولی قضائی نیز باید باطفال آموخته شود تا در امور مربوطه بخود بپیوندند.)

۴ - تعلیم اصول و قواعد اساسی حفظ الصحه - برای اطفال ذکور تعلیمات فلاحتی و صنعتی و برای اناث تعلیم علم خانه داری و بچه داری - مدرسه فلاحتی و مدرسه صنعتی در قسمت تعلیمات فنی کمکهای مفید میتوانند بکنند بدینطریق که یامعلمین آنها در دارالمعلمین

تدریس کنند و یا آنکه متعلمین دارالمعلمین در سر دروسی که طرف احتیاج آنهاست و در آندارس تدریس میشود حاضر شوند.

بهترین طریقه برای ترقی سریع محصلین دارالمعلمین آنست که در تعلیمات آنها علم و عمل متفق باشد و بهمین جهت باید يك مدرسه ابتدائی ضمیمه دارالمعلمین شود تا معلمین آتیہ آنچه را که فراگرفته اند در تحت نظر معلمین خود باطفال بیاموزند بدین نحو وقت آنها بدو قسمت تقسیم میگردد صبح را مشغول تحصیل و عصر را بعمل و تجربه خواهند پرداخت

مدارس ابتدائی عالی صنعتی

در شهرهای بزرگ پس از تاسیس مدارس شش کلاسه ابتدائی و دارالمعلمین محلی بنده وجود مدارس ابتدائی عالی صنعتی را نیز لازم میدانم. در مدارس مزبوره محصلین وقتی پذیرفته میشوند که تصدیقنامه تحصیلات شش ساله ابتدائی را گرفته باشند - دوره تحصیلات این مدارس چهارالی شش سال خواهد بود موادی که در این مدارس باید تدریس شود از قرار ذیل است.

۱ - تعلیمات عمومی بشرح ذیل - ادبیات زبان فارسی - عربی مطابق پرگرام دوره متوسطه - تاریخ مشروح ایران و ارتباط آن با تاریخ عمومی (در اینجا بشرح مؤسسات و ترقیات بشر باید بیشتر اهمیت داد تا شرح وقایع) - جغرافیای مشروح پنج قطعه عالم مخصوصا بیشتر باید توجه به جغرافیای سیاسی و اقتصادی بشود - حساب حاوی قواعد مراحجه و اختلاط و امتزاج - جبر و مقابله (معادلات دو مجهوله درجه دوم - عملیات سه جمله (Trinôme) تا مساویات و مسائل درجه دوم - تصاعد و لکارتیم - طریقه استعمال سطراره حساب و تحصیل کسور متوالی -) مثلثات باضافه حل مثلثات و طریقه استعمال کتاب لکارتیم و عملیات نقشه برداری - فیزیک (قوه و تبدلات و تغییرات آن - موازنه در حالات

مختلفه يك جسم خالص - انحلال - حرکات دواری - اطلاعات مختصری از امواج هرترزین *Ondes hertziennes* و تلکراف بی سیم و الکتريسته (شیمی - کلیات - فلزات با طریقه تهیه و استخراج آنها - تجزیه شیمیائی - شیمی آلی - سلسله مشبع *cychique* و غیر مشبع *(acychique)*

۲ - عملیات یدی

این قسمت با اختصاصات محلی تغییر میکند و باید پروگرام آن را با مشاوره و مساعدت نمایندگان فلاحین و صنعتگران مهم محلی تهیه کرد

تشکیلات عمومی تعلیمات

بنده اطلاع دارم که برای جمع آوری وجوه اعانه و مالیاتهای محلی که اختصاص بمعارف یافته و برای تشکیلات تعلیمات انجمنهائی از معارف هر محل تشکیل و موجود است ولی میترسم که این تشکیلات دارای نواقص کلی باشد

هر اقداماتی که متکی بعقاید عمومی نباشد دوام و استحکامی نخواهد داشت - پیشرو این قبیل اقدامات باید اشخاص منور الفکر باشند تا بتوان نتیجه مطلوبه را حاصل کرد و در اینجا مسئله هست که حل آن محتاج باطلاعات کاملی از وضعیات ایلات و ولایات ایران میباشد و من متأسفانه فاقد این اطلاعات میباشم .

بعقیده بنده باید کمیونتهای محلی جدی و فعال که تومدا از تجار و ملائکین معتبر و متنفذ ترکیب یافته باشد تشکیل داد و با موافقت و نظر آنها شاگردان دارالمعلمین را انتخاب کرد و مدارس صنعتی را راه انداخت و تاسیس مدارس ابتدائی کرد

مدارس ابتدائی

۱ - مرحله شروع باقدام و تغییرات و تبدیلات

ممکن است تا موقعی که عده کافی معلم برای تعلیم در تمام مملکت تهیه نشده آخوند های ساکن هر قریه را با حقوق کمی مامور تدریس خواندن و نوشتن باطفال آن قریه کرد و چنانچه این معلمین چند ماهی در دارالمعلمین ها استاز کنند و مفتشین سیار هم دستورات لازمه راجع باسلوب جدید تدریس که فرا گرفتن خواندن و نوشتن را سریع و سهل مینماید به آنها بدهند تا اندازه موفق بانجام وظیفه خود میگردند آنوقت هیچده ماه یا دو سال بعد از تاسیس دارالمعلمین ها ممکن است بتمام مدارس معلمینی که دوره دارالمعلمین را تمام کرده اند گماشت .

۲ - مرحله عملیات مطابق قاعده و ترتیب

این موقع وقتی شروع میشود که دارالمعلمین هابقدر کافی معلم تهیه کرده باشند آنوقت میتوان مدارس جدی ابتدائی در تمام قراء و قصبات افتتاح کرد و یکنفر معلم برای تدریس در هر مدرسه گماشت همچنانکه در مدارس ابتدائی در قراء و قصبات فرانسه یکنفر معلم کلیه شاگردان را در يك اطاق مجتمع نموده و آنها را بطبقات مختلف تقسیم و تدریس میکند در موقع لزوم ممکن است بنده اطلاعات مبسوطتری راجع باین قسمت معروض دارم در هر صورت چه مدارس شهری و چه مدارس قراء باید شاگردان را برای امتحان دوره شش ساله ابتدائی حاضر نماید چه با تحصیلات متحد الشکل میتوان افکار اهالی يك مملکت را هم افق و متحد نمود

کتاب تحصیلی

مسئله بسیار مهم کتب مدارس است برای تحصیلات صحیح کتب خوب و مفید لازم است . باید کمسیونی مرکب از اشخاص بصیر و متخصص مامور شوند که این کتب را انتخاب و با رعایت خصوصیات اخلاق ملی با کتب مدرسی اروپا تطبیق و ترجمه و تالیف نمایند چه مطابق اطلاعاتی

که بنده دارم کتب صحیح کافی برای تحصیل مخصوصا در قسمت علوم وجود ندارد. چه لزوم دارد که اهالی ولایات خواندن و نوشتن را فراگیرند در صورتیکه هیچ روزنامه و مجله برای قرائت آنها فراهم نشده است. حتما باید در تالیف کتب و انتشار جرائد و مجلات مخصوصی که بکار شاگردانی که از مدارس ابتدائی بیرون میآیند بخورد اقدام عاجل شود و اطلاعات لازمه از ترتیب و قواعد فلاحتی و تجارتنی و صنعتی بوسیله این نشریات بمردم داد و در آنها قصص و حکایات شیرین اخلاقی نکاشت که مردم را جلب و تربیت نماید.

ملت ایران در انتخابات دارای حق رای عمومی و مستقیم است در صورتیکه این طریقه رای دادن ایجاب مینماید که افراد ملت باسواد و با اطلاع باشند مدارس اذهان عامه را نمو میدهد و در آنها احساسات وطن پرستی از روی علم و اطلاع و فداکاری نسبت بمؤسسات ملی تولید مینماید ولی کجاست نشریاتی که عمل مدارس را تعقیب و تکمیل کند بنده معتقدم که در صورتیکه بتعلیمات عملی و مدنی جوانان اعتنائی نشود فراهم کردن وسائل تحصیل اطفال زحمت بیهوده است

وریر معارف و تعلیمات عمومی دو وظیفه مهم دارند که باید در انجام آن بکوشند اولاً ایجاد معلمین قابل و لایق چه تربیت خوب شاگردان منوط بداشتن معلمین خوب است ثانیاً تهیه کتب تحصیلی و سایر کتب و نشریات مخصوص جوانان فارغ التحصیل مدارس زیرا نوشتههای خوب موجب خوبی خوانندگان میگردد.

اینست نظریات بنده که مقتضای لحاظ محترم میگذرانم و البته بر خاطر محترم پوشیده نخواهد ماند که این پیشنهاد دارای نواقصی است چه بنده از تحصیلات متوسطه و عالیّه ذکر نموده ام ولی این غفلت عمدی است برای آنکه این دو قسمت عجاله فوریت مسائلی را که بنده پیشنهاد کرده ام نداشته و گذشته از این مسیو پرنی در این خصوص راپورتنی

داده اند که بنده هم در تهیه آن افتخار مشارکت داشته‌ام. در راپورت مزبور مخصوصاً لزوم تأسیس يك مدرسه مهندسی تذکر داده شده است این مدرسه تعلیمات مدارس صنعتی را که بنده پیشنهاد کرده‌ام تکمیل مینماید و برای تأسیس آن بودجه و پروگرام و اعضاء مخصوصی لازم است بعلاوه در آن راپرت بنده متذکر شده‌ام که به متخصصین علم فلسفه و زبان‌شناسی و Linguistique مراجعه شود تا ترتیبی برای تحصیل و شناختن اصل و ریشه زبان فارسی بدهند و همچنین برای تحصیل علم معرفة النفس و علم اجتماعی که از علوم عمیق و جدید میباشند قراری بگذارند

تمام این مسائل اخیرالذکر تا اندازه بر همه واضح و اجرای آنها سهلتر از قسمتهائی است که بنده بطور اختصار و فوریت شرح داده‌ام. یاد داشت ضمیمه

تعلیمات متوسط ایران (دارالفنون) مطابق پرگرام تحصیلات متوسطه فرانسه است و بهمین جهت بنده بعنوان مستشار قضائی وزارت امور خارجه بانوزارت جلیله پیشنهاد کردم که نماینده محترم ایران را در مجمع اتفاق ملل متذکر سازند تا دپوشه فارغ التحصیلی دارالفنون را بمنزله دیپلم تحصیلات متوسطه فرانسه بتمام ممالک بقبولانند پیشنهاد مزبور مورد قبول یافته و نماینده ایران در این قسمت موفقیت حاصل نموده اند ولی لازم میدانم خاطر محترم را متوجه تفاوت بینی که بین تعلیمات ابتدائی عالی صنعتی و دوره اول تحصیلات متوسطه است بسازم تحصیلات اخیر الذکر بتنهائی غیر کافی و متضمن نتیجه ای نیست جز آنکه مقدمه ورود در دوره دوم تحصیلات متوسطه میباشد در صورتیکه تعلیمات صنعتی فرانسه مطابق تحصیلات يك ژیمنازیوم (gymnasium) آلمانی خود مؤسسه کاملی است متفاوت از تحصیلات متوسطه که بر طبق پرگرام و فکر دیگری عمل میکند و مستقیماً شاگردان را برای زندگانی و مشاغل مختلفه حاضر مینماید

ارادتمند صمیمی (آندره هس)